

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Vammaisfoorumi katsoo, että raporttiluonnoksessa kiinnitetään huomiota omassa kohdassaan vammaisiin henkilöihin lähinnä vammaispoliittisten ohjelmien kautta. Tässä jäävät huomiotta vammaisia ihmisiä koskevat lainsäädäntömuutokset ja oikeuskäytäntö.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että UPR -tarkastelussa kaikki suositukset eivät ole edenneet toivotulla tavalla ja ovat vieläkin kesken. Vammaiset ihmiset kokevat moniperusteista syrjintää ja tässä yhteydessä voidaan muistuttaa, että mm. translain uudistus on keskeneräinen.

Valtio ei ole myöskään resursoinut yhdenvertaisuuden valvontaan riittävästi esim. liian pienet resurssit suhteessa työmäärään. Tästä on esimerkkinä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta, jonka asiamäärä on viisinkertaistunut vuodesta 2017 ja ensi vuonna resurssit lasketaan jälleen vuoden 2017 tasolle.

Vaikka raporttiluonnoksessa oikeusvaltioperiaate on määräävä kriteeri, niin vammaispalveluasioissa oikeusturvan saatavuuden vaikeutuminen näkyy monin tavoin vammaisten ihmisten arjessa. Lain muutos on edellyttänyt ennakkolupaa kaikissa vammaispalveluasioissa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Tietojemme mukaan vuonna 2021 KHO myönsi valitusluvan vain 7 kertaa kaikkiaan 149 asiassa.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan kuuluva itsemääräämisoikeuslain valmistelu on yhä keskeneräinen.

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

Vammaisfoorumi toteaa, että Suomen osalta kaivataan lisähuomiota vammaisvaikutusten arvioinnissa samaan tapaan kuin raporttiluonnoksessa on esitetty sukupuolivaikutusten arviointia julkisyhteisöjen päätöksenteon yhteydessä. Systemaattista vammaisvaikutusten arviointia (VAVA) ei tällä hetkellä tehdä lainsäädännön valmistelussa, joka koskee vammaisia henkilöitä. Vammaiset henkilöt mainitaan enintään osana yhteiskunnallisia ihmisoikeusvaikutuksia mutta ei kuitenkaan omana kohtanaan kuten lapsivaikutusten arviointi (LAVA). Lapsivaikutusten arvioinneissa ei tavallisesti huomioida vammaisia lapsia erikseen, vaan enintään on kirjauksia lasten terveydentilasta. Vammaisuus ja terveydentila ovat lähtökohtaisesti eri asioita, vaikka pitkäaikaissairaus voi vammauttaa pitkäaikaisesti ja pysyvästi.

Suomessa vammaiset naiset kokevat väkivaltaa 2–3 kertaa enemmän kuin valtaväestön naiset. Kouluterveyskyselyt osoittavat, että myös toimintarajoitteisilla tytöillä ja pojilla on moninkertaisia kokemuksia erilaisista väkivallan muodoista. Istanbulin -sopimus edellyttää puuttumaan tehokkaasti lähisuhdeväkivaltaan. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen, Invalidiliitto ry:n ja Kynnys ry:n keväällä 2022 julkaisema vammaiset ja lähisuhdeväkivaltakysely antoi huolestuttavan kuvan vammaisiin ihmisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Vammaisfoorumi katsoo, että lakimuutos työelämän valvonnan osalta tarvitaan ja yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulee lisätä toimivalta työelämän valvonnan osalta yksittäistapauksissa. Ilmoitusten määrä yhdenvertaisuusvaltuutetulle vamman perusteella on etnisen alkuperän ohella syrjintäilmoitusten kärjessä vuositasolla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslain noudattamista ja käsittelee työssään ihmisoikeus- ja perusoikeuskysymyksiä, kuten perustuslakiin (6 §) kirjattua yhdenvertaisuutta. Sen sijaan työsuojeluviranomaisille tehtyjen työsyRJintäilmoitusten määrä vamman perusteella on vain muutaman prosentin luokkaa eli hyvin alhainen. Vaikka työsuojeluviranomainen tuntee työelämän erityispiirteitä, niin perus- ja ihmisoikeuskysymykset jäävät helposti taka-alalle, koska valvonta on vain yksittäisten ylitarkastajien varassa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun koko toimisto tuntee läpileikkaavasti perus- ja ihmisoikeudet.

Työelämään liittyvään syrjintään sisältyy myös rekrytointisyrjintä. Vammaiset henkilöt kokevat rekrytointisyrjintää, johon puuttuminen on vaikeaa. Samoin ongelmallista on, ettei kohtuullisten mukautusten toteuttamatta jättämistä pidetä syrjintänä. Vammaisjärjestöissä on kokemusta, että kohtuulliset mukautukset sovitaan, mutta niiden toteuttaminen kestää aivan liian pitkään tai niitä ei lopulta toteuteta sovituilla tavalla.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että yhdenvertaisuuslaissa on merkittävä puute, koska esteettömyyden laiminlyöntiä ei katsota syrjinnäksi. Tähän pitää saada muutos yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa. Esteettömyyden laiminlyönti on varsin yleistä ja kohdistuu vammaisiin henkilöihin syrjintänä.

Raporttiluonnoksessa esitetään joitain huomioita sote -rakenneuudistuksesta ja hyvinvointialueista sekä mainitaan yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus. Vammaisfoorumin mielestä vammaispalvelulain kokonaisuudistus olisi ansainnut huomionsa, koska vammaispalvelulain palveluiden ja taloudellisten tukitoimien kautta toteutetaan vammaisten ihmisten osalta positiivista erityiskohtelua tosiasiallisen yhdenvertaisuuden varmistamiseksi eri elämän alueilla ja itsenäisen elämän sekä osallisuuden mahdollistamiseksi.

3. Vapaamuotoiset kommentit (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

Vammaisfoorumi huomauttaa, että raporttiluonnoksen COVID-19 osiossa ei ole esitetty arvioita, mitä vaikutuksia pandemialla on ollut vammaisten ihmisten hoitovelkaan tai kuntoutuksiin.

Moniperusteinen syrjintä on jäänyt raporttiluonnoksessa sivuun. YK:n vammaissopimuksen johdantolauseen p) mukaan sopimuspuolet ovat huolestuneita vaikeista olosuhteista, joita kohtaavat ne vammaiset henkilöt, joihin kohdistuu moninkertaista tai törkeää syrjintää rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon, poliittisen tai muun mielihiteen, kansallisuuden, alkuperäkansaankuulumisen, etnisen tai sosiaalisen alkuperän, varallisuuden, syntyperän, iän tai muun aseman perusteella.

Raporttiluonnoksessa on nostettu esiin saamelaiset, mutta saamelaisista vammaisista ei ole mainintoja. Oikeus saada vammaispalveluita eri saamen kielillä (pohjois-saame, inarinsaame, kolttsaame) ei tällä hetkellä toteudu eikä saamelaisalueilla vammaisneuvostoissa välttämättä ole saamelaisia vammaisia jäseninä. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (VANE) toimintaohjelmassa mainitaan konkreettisenä toimenpiteenä sosiaalityön järjestäminen saamelaisille vammaisille.

Suomessa ei ole vuosien 2010–2015 ollut käytössä Vammaispoliittista ohjelmaa, vaan ainoastaan YK:n vammaisyleissopimuksen toimintaohjelma, jota VANE koordinoi. VANEn koordinoima toimintaohjelma on tärkeä työkalu YK:n vammaisyleissopimuksen toteuttamisessa, mutta se ei yksinään riitä. Esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö on edelleen tilkkutäkkimaista ja kokonaisvaltainen, kunnianhimoinen ote loistaa poissaolollaan. On aiheellista laatia vammaispoliittinen ohjelma myös 2020-luvulle. Eduskunnan siunaama poliittinen mandaatti on tärkeä sekä poliittisen tahtotilan että riittävien voimavarojen varmistamiseksi. Ilman tätä esteettömyys ja oikea-aikaisten palveluiden toteutumine tulee edelleen olemaan puutteellista, heikentäen vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua työelämään ja yhteiskuntaan, yhdenvertaisesti muiden kanssa Tämä vammaispoliittinen ohjelma olisi syytä valmistella seuraavan hallituskauden aikana ja panna täytäntöön kahden seuraavan hallituskauden aikana.

Kokko Sari
Vammaisfoorumi ry